

Kitap Tanıtımlar:

VELİ SEVİN, *Eski Anadolu ve Trakya, Başlangıcından Pers Egemenliği'ne Kadar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003. 319 sayfa, 66 harita, 600 resim, 262 çizim, 10 tablo.

Asya ile Avrupa arasında bir köprü konumunda olması ve elverişli durumu itibariyle yüzyıllar boyunca doğudan, batıdan, kuzeyden ve güneyden gelen kavim ya da topluluklarca fethedilme arzusuna sahne olan Anadolu, doğaldır ki pek çok uygarlığın derin izler bıraktığı bir bölgedir. Mağaralardan köylere ve giderek ilk büyük kentlere geçildiği, uygarlığın ilk yeşermeye başladığı, kültürel zenginliğin ve birçok ilklerin yaşandığı coğrafyadır.

Kitap, Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi dizisi kapsamında hazırlanmıştır. Eski Anadolu ve Trakya'yı ilk insan yerleşmelerinden Pers egemenliğine kadar Anadolu'daki tarihsel süreci ve kültürel potansiyeli ele alan ilk ciltte, bu uzun süreci sistemli bir şekilde yansıtabilme amacıyla ayrımlara yer verilmiştir. Ayrımlar kendi içinde tarihsel süreçle ilintili başlıklar altında oluşturularak ayrıntılı bir şekilde irdelenmiştir.

"Ayrım Bir: Coğrafya" ana başlığının altında "Topografya", "İklim ve Bitki Örtüsü" ve "Doğal Kaynaklar" gibi alt başlıklar bulunmaktadır. Yazar bu bölümde Anadolu'nun coğrafi özellikleri üzerinde durmaktadır.

"Ayrım İki: Türkiye'de Arkeoloji" ana başlığı altında "Keban, Karakaya ve Atatürk Barajları Kurtarma Kazıları" alt başlığıyla yazar, sözü geçen barajların su tutma alanlarında 1968-1975 ve 1978-1989 yıllarında yapılan kurtarma kazılarını gösteren bir çizelge vermiştir. Bu bölümde ayrıca Anadolu uygarlıklarının keşfine katkıda bulunan ilk arkeologlar hakkında kısa bilgiler yer almaktadır.

"Ayrım Üç: Tarihöncesi Dönemler" ana başlığı altında "Paleolitik Çağ", "Neolitik Çağ" ve "Kalkolitik Çağ" alt başlıklarından oluşmaktadır. Yazar, insanın kültürel bir varlık olarak ortaya çıkışını araç-gereç yapmasıyla başlatmıştır. Yontma taş aletler ve Anadolu'daki mağaralar ayrıntılı bir şekilde açıklanırken çağın sanatsal etkinliklerine de değinilmiştir. Bir milyon yılı aşkın bir süre boyunca geçici barınakları (Doğal mağaraları, kaya sığınakları ve açık havada, dal ve hayvan postlarından yaptıkları ilkel barınaklar) kullanan insanoğlunun "Neolitik Çağ"da yerleşik bir düzene geçmeye, köy yerleşmeleri kurmaya başlamıştır. Anadolu'nun en eski köyü: Hallaçemi'den dünyanın ilk metropolü: Çatalhöyük'e ve "Geç Kalkolitik Çağ"da Arslantepe'de inşa olunan en erken saray komplekslerine (tabaka VII ve VI A) kadar devletleşme süreci tarihsel bir perspektif içinde verilmiştir.

"Ayrım Dört: Tunç Çağları" ana başlığı altında "İlk Devletler", "Erken Tunç I Dönemi", "Erken Tunç II Dönemi", "Erken Tunç III Dönemi", "Eski Asur Ticaret Koloniler Çağı", "Hitit Devleti", "Anadolu'da İlk Merkezi Güç", "Eski Hitit Devleti" ve "Hitit İmparatorluğu" gibi alt başlıklar vardır. Daha güçlü bir siyasal denetim ve sosyal yapı önemli değişiklikleri beraberinde getirmiş ve bununla ilişkili olarak da Güney Mezopotamya ve Güneybatı İran'da (Sümer, Akkad, Elam ve Mısır gibi) devletler belirmeye yüz tutmuş, yazının keşfi (M.Ö. 4. binin sonları), ticaret ve böylece daha iyi örgütlenebilen toplumlar dönemi başlamıştır. Ana başlıklarda bu tarihsel süreç verilirken, hemen sonrasında dönemin sosyo-kültürel panoraması da vurgulu başlıklar altında değerlendirilmiştir. M.Ö. 4. binyılın sonlarından itibaren belirmeye başlayan bu

dönemde Anadolu'da sosyal sınıflar giderek daha belirginleşmiş, yönetici sınıf görkemli bir yaşam düzeyine ulaşmıştır. Anadolu'da eskinin köylerinden daha gelişkin, metropol niteliğindeki kasabalar çevresinde kümelenen birtakım kültür bölgeleri oluşmuş ve teritoryaları daha çok doğal sınırlarla belirlenmiştir. Bu kültürlerin çoğu yöresel kimliklerini çağlar boyunca korumuşlardır.

"Asur Ticaret Kolonileri Çağı"nda Mezopotamya ile çok sıkı ve örgütlü bir ticaret ilişkisine girilmiş ve Anadolu halkları ilk kez yazıyı tanıma fırsatı yakalamıştır. Yazar, "Hitit Devleti" başlığı altında çok engembeli ve ulaşım olanakları sınırlı olan bir yarımada merkezi bir devlet kurmanın ne denli zor olduğunu ve ilk adımların atılışını anlatmaktadır. Kapalı coğrafi birimlerde farklı siyasal oluşumlara olanak tanıyan ve pek çok beylik arasında paylaşılan Anadolu'da beylikler düzenine son verilip merkezi devlete doğru ilk adımlar Hititlerce atılmıştır.

Beşinci ve son ayırmda "Demir Çağı" ana başlığı altında başlıca "Geç Hitit Beylikleri", "Urartu, Dağların Uygurluğu", "Phrygler", "Lydler (Lydialılar)" alt başlıkları yer almaktadır. Bu zamanda demir madenin kullanımı giderek yaygınlaşmaya başlamış, tüm silahlar ve çoğu aletlerin yapımında demir tartışmasız üstünlük sağlamıştır. Bu olaylar ve gelişmeler Tunç Çağı kültürlerine kesin bir son vermiştir. Yazar "Geç Hitit Beylikleri" alt başlığında Geç Hititler'in tarih ve kültürüne giriş yapmıştır. "Aramiler", "Sam'al Krallığı", "Kargamış Krallığı", "Tabal Krallıkları", "Milidia (Malatya) Krallığı" gibi alt başlıklarda krallıkların kuruluşundan M.Ö. 8. yüzyılın sonuna kadar uzanan dönemin sosyal, kültürel hayatı ve siyasal tarih ele alınmıştır.

Yazar öğrenciliğinden emekliye ayrılışına kadar Doğu Anadolu'da kazı ve yüzey araştırmalarına katılmış, askerliğini dahi kendi isteğiyle bu bölgede yapmıştır. Bu çerçeve de kitapta Urartu ile ilgili her şeyi görmek mümkündür.

"Urartu, Dağların Uygurluğu" başlığıyla Urartu tarih ve kültürü ele alınmıştır. "Erken Demir Çağı ve Aşiretler Dönemi" başlığında Urartu'nun devletleşmeden önceki aşiretler ve "Urartu Devleti" başlığı ile Urartular'ın ilk kralı Aramu ile ortaya çıkışı ve Doğu Anadolu'daki siyasi oluşum anlatılmıştır. I. Sarduri (M.Ö. 840-830), İşpini, Minua ve daha sonra başa geçen I. Argıştı ile II. Sarduri (M.Ö. 760-730) dönemlerinde Urartu Devleti'nin gücü doruğuna ulaşmıştır. Yazar burada, her kralın siyasi faaliyetlerini ve dönemi içindeki sosyo-ekonomik ve kültürel durumu ana hatlarıyla vermeye çalışmıştır. Urartular büyük bir hızla gelişerek Asur topraklarına kadar dayanmışlardır. Öyle ki Urartu Asur'a vergi vermek istemeyen Geç Hitit Krallıkları ile koalisyonlar kurmuş ve onlardan vergi almıştır. Asur Kralları III. Tiglath-pileser (M.Ö. 745-727), II. Sargon (M.Ö. 721-705) ve kuzeyden de göçebe Kimmerler'in saldırıları sonucu Urartu'ya büyük bir darbe vurulmuştur. Urartu Devleti'nin yıkılmaya yüz tuttuğu bir sırada II. Rusa bu kötü gidişatı durdurmuştur. Yazar, bu kral dönemindeki siyasal ve sosyal düzenlemeler ile imar faaliyetlerine özellikle değinir. III. Rusa, III. Sarduri (M.Ö. 640'lar) ve IV. Sarduri gibi güçsüz krallarla son yaklaşmıştır. Urartu Devleti M.Ö. VII. yüzyılın sonlarına doğru, Asur İmparatorluğu ile birlikte sona ermiştir. Bu siyasi gelişmelerden sonra, "Dinde Reform", "Dil ve Yazı", "Devlet Düzeni", "Mimarlık", "Kuyumculuk", "Küçük El Sanatları-Oymacılık", "Mühürçülük" gibi alt başlıklarda ise Urartular'ın sosyal, kültürel hayatı ele alınmıştır. Urartu kentleri ve dini mimari kuruluşları, idari sistem ve yazı özetlenmeye çalışılmıştır.

"Phrygler" başlığıyla Phryg tarih ve kültürüne giriş yapılmıştır. "Balkan Göçmenleri'nin Troia'daki İzleri", "Anadolu'da ilk Thrak Boyları", "Phryg Devleti'ne Doğru İlk Adımlar", "Gordion'da Balkan Göçmenleri" ve "Phryg Devleti'nin Kuruluşu" gibi başlıklarda Phrygler'in Balkanlar'dan Anadolu'ya, Gordion'a kadar olan göçleri ve devletin kuruluşu anlatılmıştır.

Phrygler'in sosyal ve kültürel yaşamı "Uygarlık", "Toplum Yapısı", "Dil ve Yazı", "Mimarlık", "Din", "Mezar Anıtları ve Ölü Gömme Adetleri", "El Sanatları", "Madencilik", "Dokumacılık gibi başlıklar altında verilmiştir.

"Lydler (Lydialılar)" başlığıyla Lydler'in tarih ve kültürü ele alınmıştır. "Devlet Düzeni", "Dil ve Yazı", "Din", "Ölü Gömme Adetleri ve Bintepeler" ve "El Sanatları" gibi başlıklarda ise Lydialılar'ın sosyal ve kültürel hayatı tanıtılmıştır. M.Ö. 547/46 tarihlerinde başlayan İran egemenliği ile, binlerce yıldır süregelen Anadolu uygarlıkları, yerli kültür gelenekleri son bulmuş, M.Ö. 333 yılına değin Pers boyunduruğu iki yüz yıl kadar sürmüştür.

Tanıtığımız kitapta uygarlıkların belirgin özellikleri ayrı çerçeveler içerisinde alınarak vurgulanmış ve kronolojik bir sırayla açıklanmıştır. Konunun anlaşılmasını kolaylaştıracak çok sayıda fotoğraf, çizimler ve haritalar ile kitap, görselliği ön plana çıkartılarak hazırlanmıştır. Diğer bir özelliği ise geniş bir tarihsel süreci okuyucuya; yalın bir dil, okunabilir boyut ve uygun başlıklarla sunmasıdır. Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi serisinden çıkmış olan diğer bütün kitaplarda olduğu gibi, burada da önemsiz ayrıntılara ve okuyucuyu, konuyu kavramaktan uzaklaştıracak bilimsel tartışmalara girmeden ele alındığı ve dipnot sistemine yer verilmediği için, ilk bakışta popüler bir havaya bürünmüş gibi görünüyorsa da, kitabın sayfalarını çevirdikçe tanıtımaya çalıştığımız bu eserin kalitesi ortaya çıkmaktadır. Ayrıca kitabın sonuna seçilmiş kaynakça eklenmiştir. Kitapta, hevesli bilim adamlarına olduğu kadar, konuya ilgi duyan amatör kişilere de en son kazı bilgileri ve yayınlar ışığında güncellenmiş bilgiler hazırlanmıştır. Bu özellikler, tanıtımaya çalıştığımız bu kitabı tüm yayınlar içerisinde biraz daha özel kılmaktadır.

DAVUT YİĞİTPAŞA

